

Tako je z vsem čestitanjem. Tadi navadni pozdravi n. pr. dobro jutro, dober dan, dober večer i. t. d. nimajo več tistega pomena, nego so ga imeli nekdam. Ti pozdravi so prišli v rabo s tem, da je eden družemu želel zjutraj, da bi dan dobro začel, in zvečer, da bi ga srečno dokončal. Z vošilom „leško noč“ je pa želel, da bi sladko spal, da bi ga ne težile nikake skerbi in nadloge. Ali vsa ta vošila so se vkoreninila tako, da jih sedaj kar mehanično izgovarjamo, kakor smo se jih naučili, akoravno so globokega pomena. Kaj zamoremo boljšega vošiti komu, kot ljubo zdravje, ki je podlaga zdravega duševnega življenja, ki je vir zdravih misli in občutkov.

Pred vsem bi bilo pa želeti, da bi ne čestitali toliko, ampak več storili dobrega. Od lepih besed ni nikdo sit in ne bode, ampak le k večjemu takrat, kedar se bodo spremenile te besede v denar, ki je po vsi resnici svetá vladar. Proč s takimi nespametnimi vošili, ki ne gredó iz serca, ampak so le „napiljeni“ iz bukev, proč z vsem lehkomišelnim blebetanjem! Čas je, da gledamo tudi na take malečnosti, ki nam niso nikakor v čast, na korist pa le onim, ki jih kultivirajo. — Morda sem celo preveč govoril o tem predmetu; ali ker je z odgojo v dotiki, sem ga moral omeniti, kajti — da ob kratkem ponovim — on je nedopustljiv, ker je nerazumljiv otrokom, in ker s čestitanjem ne izrazi otrok svojih občutkov, ampak občutke tega ali onega pisatelja, ki je spisal to vošilo. Še enkrat zakličem s Fenelonom: „Ohranite otrokom okus na preprostih rečeh!“

(Dalje prih.)

Juri Varl.

Natihoma je deloval J. Varl v vinogradu Gospodnjem, in le časih se oglasil v Slomšekovih Drobtinica, ktere so mu bile popolnoma po godu; tako se nahaja na pr. v l. 1853 njegova pesnica „Gruden“, l. 1854 „Želje“ pa „Maria Cvetica“, l. 1856 „Kmetje“, l. 1857 „Prilike“ (IV.—X.), l. 1858 — 61 pesni „Ples, od sv. Tomaža, Ugled Belzacarjev, Prah“; povest „Keršanskih staršev sin keršanski“; „Basni“ (spisal po latinskem); l. 1864 „Bolnišnice v rokah usmiljenih sester“ i. t. d. — V Zgodnjo Danico je dopisoval le sim ter tje do l. 1860, kedar je št. 9 priobčiti dal pesemsko čestitko svojo „K pöterjenju . . preč. g. J. Vidmarja, doktorja sv. pisma, kneza in škofa ljubljanskega“; bolj spridoma in praviloma pa je dopisoval vanjo od l. 1861 — 8 v prenozihih sostavkih, v kterih modruje o naših domačih zadevah, družinskih in narodnih, cerkvenih in državnih, ven in ven na podlagi sv. kerščanske vere, po besedah v št. 4 l. 1861:

„Vera, ona zapoveduje slednjemu, naj bo v beraški kočii, ali na prestolu kraljevem, se podvreči, ter služiti pravici in resnici pod

vodstvom veličastne lepoticke, ki se ji pravi ljubezen kerščanska. In blagor njemu (človeku, časniku, narodu i. t. d.), kdor se temu trojstvu podverže^a! i. t. d. — V 5. l. ljubo govori o zemlji slovenski, o narodu slovenskem, pa o njegovih vnanjih in notranjih nasprotnikih, kako se pregrešajo zoper omenjeno trojstvo. V l. 6: „Kakor je človek, tako so tudi narodi od Boga, tudi Slovani in Slovenci, ki imajo torej pravico na zemlji slovenski živeti ko narod in na vkladu slovenskega življa se gibati in izobraževati. . . Vir vsaki pravi omiki in izobraženosti pak je vera. . . Vera s cerkevjo je prva pogoja omike, zato pa tudi jo spoštovati dolžnost vsakega, kdor je izobraženosti zaresin prijatelj, pravi, ne hinavsk zastopnik svojega naroda, tedaj tudi sveta dolžnost vsakega Slovenca, kateri ljubi v resnici narod svoj slovénski. Zaničevati to, kar je narodu nar svetejše, napadati cerkev in njene naprave, ko strašilo po kerčmah razglaševati nedolžni konkordat, nobenega duhovna ne voliti v deželni zbor za glasilko imeti, in celo blesti, da je velika škoda za Slovence, ker se je duhovstvo preveč z njihovo literaturo pečalo, ni nikakoršno znamenje resnične ljubezni do slovenskega naroda, temveč živa priča, da se takošen človek znajde na napčni poti, in če prav zahteva omiko in izobraženost ljudstva, vendar le podivjačenje njegovo s svojim početjem pospešuje“ i. t. d. (l. 12 str. 93).

„Vera in vednosti so potrebne k zaresni omiki, k resnični izobraženosti, in vera ravno, od katere smo dozdej govorili, térja tudi naprédovanje v vednostih“ (str. 101). . . . „Kteri jezik pa je v zadevi izobraženja neogibno potreben za nas Slovence? Slovenski narod prebiva na zemlji slovenski in govori svoj lastni slovenski jezik. Verh njega, ki je sladkoglasin, lep in krasen ko malo kateri, pa vendar pri vsem tem zaničevan in tert, gospoduje troje ptujih jezikov, in ti so nemški, laški in madjarski, in ti trije se vrivajo vsaki v svojih krajih v pravice domačega jezika, krivično podkopujejo veljavo le-tega in bi ga radi popolnoma zaterli, oni nosijo zvonec v šolah, v pisarnicah in med gospódo, ter se imajo ko znamenje omike in izobraženosti. Ako želi potemtakem Slovenec po omiki, zamore se mikati in izobraževati ali s pomočjo enega ali drugega izmed teh treh ptujih, ali pa tudi s pomočjo domačega, slovenskega jezika. Izobraževanje v ptujem in s pomočjo ptujega jezika vendar je nenaravno, nenatorno, in le za posamezne osebe mogoče, nikakor pa ne za narod v njega celoti. . . . Naučiti se utegne ptujega jezika posamezni človek, nikakor pa ne narod, razun če se mu narodovnost zatré in narod poptujči. . . . Napadali in preganjali so od nekdej sovražniki slovanski jezik in celo slovanstvo, tudi z ognjem in mečem so se trudili narodovnost slovansko zatreti in uničiti. V stoletnih vojskah, pravi Šafařík, so terli ptujci slovanske narode. . . in čuditi se je, ako

se prevdari vse, kar se je že s Slovani godilo, da slavno ime „Slovan“ ni že zdavnej postalo ime, ki se k večemu le še najde v starih knjigah in pismih. Kervave, Slovane zatiravne vojske so sicer ponehale, duh sovražni pa je tudi po tem še živel in še živi (str. 108)^a i. t. d. — „S pomočjo šol bi se ljudstva slovenske prevergle in poptujčile, slišim govoriti; pa prazno je to besedovanje. S tem pa, da šol, in sicer ljudskih šol na kmetih omenimo, pridemo do reči, od ktere je bilo že marsikaj v naših domačih slovenskih časnikih govorjeno in reč pojasnovana in pretresovana, zatoraj nasleduje tukaj le toliko, kolikor je ravno potreba, da dokažemo tudi mi od svoje strani, kako nespametno da se mlati prazna slama, ako v slovenskih ljudskih šolah nemščina kraljuje, uboga gostija pa je slovenščina; tedaj kako neumno, nemodro da je, narod s pomočjo šol poptujčevati, s tem pa zavirati mu napredovanje in omiko (str. 130)^a. — „Slovenščina je domača govorica, ona mora tedaj prva, ne druga biti; voditi mora slovensko mladost ko vrojena prijateljica od prvega razreda izglednih šol do zadnjega realčinega in skoz in skoz po gimnaziji. Nemščina, latinščina, gerščina se mora s pomočjo slovenščine, ne pa nemščine učiti . . . So tvarine, ktere morajo sicer na gimnaziji razlagovane biti, pa bi se lahko brez vse škode manj časa za nje porabilo, kot se ga navadno rabi; tako pridobljen čas pa naj bi se obračal v razlaganje slovanščine sploh, posebno pa nje na jugu. Tudi laščina bi se ne smela ponemariti (str. 152)^a. —

„Hudobni, se bere v sv. pismu, pravi v svojem sercu, da ga ni Boga. Takih spačenih, na duhu slepih se tudi dandanašnji ne manjka . . . Vemo pa, da se marsikateri verin in izobražen Slovenec med nami nahaja, ki pravici in resnici pod vodstvom ljubezni kerščanske — v zadevi svojega naroda in njegovih pravic — enako nasprotuje, kakor s svojo nejevero nejeverniki (str. 201)^a. — „Mnogo imamo Slovani, in torej tudi mi Slovenci zopernikov, ki ne zahtevajo družega ko našo narodno pogubo . . . Med take zopernike naše je šteti tudi časništvo . . . Ni ga ne rešila, ne zdravila za sedanje žalostne homatije in zmedije svetá, razun le v edini sveti veri. Kakor je nekđaj prerodila vera svet, tako ga je tudi le ona spet zadnji čas umiriti in urediti zmožna. Pravica in resnica tedaj pod vodstvom ljubezni kerščanske je geslo, ktero bi imelo časnikarje (ptuje in domače) voditi; ali jih pa tudi vodi?“ (str. 209).

L. 1862 kaže v primeri „Puška in kosa“ (l. 13), da vklad, na ktereга staviti in zidati mora se omika slovenskega našega naroda, ako hočemo, da se ne spači, ne propade in ne pogubi, marveč da ostane narod zdrav, čverst in blag, je edino le vklad domači, narodni, kerščanski. — To resnico dokazuje (l. 15) v osodi nesrečnega mladenča „Filiz — filez“, kjer pravi na pr.: „Piši in podkopuj v svojih spisih vero kerščansko katoliško, in ti slačiš narodu nadnatorno vrednost in blagost in

ga celo vverstiš med živali; piši in jemlji upanje kerščansko, in ti obropoš narod nar bolj zdatnega tolažila o času stisk in zadreg, ter si mu spodbil podslombo serčnosti in svetega junaštva v vojskovanju z vsim, kar je napčno in hudo; in piši in duši ljubezen kerščansko, in izdal si narod v plen strasti in slasti, si mu zmedel um in pamet ter ga storil pripravnega za vse, le ne za tó, kar bi bilo njemu v srečo in čast (str. 118)⁴.

— V l. 19 razodeva pod naslovom „Jožef II.“ vodila, katerih pravi zgodovinar pri spisovanji zgodovine za katoliško ljudstvo prezirati ne smé in naznanja duha, ki naj veje v zgodovini; „nasprot pa spisuj in pisari zgodovino ali zgodovinske kratkočasne berila po načinu omenjenih bukev, zadevajočih Jožefa II., in ti ne boš prijatelj narodov, boš narodu zapeljivec, spomin svoj pa boš oskrnil na veke“ (str. 152). — Kakor zgodopiscu, tako daje v l. 23. 24 pesniku vodila, katerih prezirati ne smé, v priliki „Dvoje dreves“ in določuje z ozirom na pogane, Gerke in Rimljane, okrožje, v katerem suka naj se pesništvo slovensko, da bo Slovencem v zaresni prid in v zdravo omiko, ter opominja k sklepu: „Poj toraj, pesnik slovenski, toda bodi pesnik keršanski, in bodi lira nedolžna, sramožljiva, čista in sveta. Dnov življenja človeškega je le malo, in vendar je ta kratki čas neskončno imeniten za slehernega izmed nas, in le če boš hodil, delal, se trudil in potil v senci drevesa življenja, boš tudi v resnici izobraževal in mikal svoj narod ter svoj in njegov pravi blagor pospeševal“ (str. 190). — V l. 28 pa jako živo opisuje, ktere izobraženosti mora vsaki učitelj, in toraj tudi jezikoslovec prevzet in navzet biti, ako hoče razlagati klasike slovenski mladosti, ako hoče biti učitelj in ne motitelj, oznanovavec ali pridigar resnice in ne laži, pravice in ne krivice, ljubezni in ne našemljenega brezvernega humanizma, in v res klasičnem spisku „Pridigar, učitelj ali profesor, jezikoslovje, klasiki“ pravi: „Slovenski narod je živoverin, je narod katolišk, njemu klasiki niso sveto pismo, brez njih zamore on kratko péd časnega življenja, pa tudi v večnem bivanju po smerti vesel in srečin biti, njemu izreki klasikov niso dogma, in tudi biti ne morejo dogma, in biti ne smejo dogma ali verska resnica, zato mu je pa tudi le malo ležeče na prenapetem preiskovanju in prizadevanju, razgrinjati klasika in ga kazati v neki prvotni podobi, ki zna bolj zmišljena ko resnična biti, in naravnost zavreči mora navado, učence napeljevati ali veliko več zapeljevati, da bi občudovali klasika ter ga povzdigovali brez ozira na kerščanstvo in sicer nepogojno in nad vse . . . Slovenec bere klasike, pa jih ne bere tje v en dan, brezverno, po šegi posvetni, temveč kakor živoveren katoličan, ter primerja npravstveno stran pisatelja in dela njegovega z večno veljavno postavo kerščanstva, s tem pa pojasnuje in razkazuje pomanjkljivosti in žalostne zmote nejevere in malikovanja, pa tudi svetost, visokost in osrečevavno veličastvo vere keršanske; razkazuje

in pojasnuje razliko nezmerno med omiko keršansko in oliko brezbožno ter kaže ravno po klasikih na skalo, ki je tudi peklenške moči zmagati ne premorejo . . . Da se pohujšljive dela klasikov učencem v roke dajati ne smejo, se v katoliških gimnazijah in pri vernih, vestnih učiteljih že samo po sebi razumeva. In le če bodo učitelji res verni, če bodo res oznanovali, pridigovali (t. j. postavno) v šolah pravico in resnico pod vodstvom ljubezni keršanske, toraj če bodo tudi klasike v zvezi s keršanstvom in pri luči keršanstva pojasnovali, in sicer slovenski mladosti v jeziku slovenskem in s pomočjo pravega, uspešnega učila, le potem bodo klasiki zares ne v škodo, ampak v duhovni dobiček in v oliko Slovincem" (str. 222 — 3).

Takisto daje l. 32. 33 pravila modroslovcem v sestavku „Modrijan — modroslovje“ obžalovaje: „Kakor Atenčani, ki so ko malikovavci molili sicer mnogo bogov, vendar pa tudi oltar imeli posvečen „Bogu neznanemu — Ignoto Deo“ čutivši neko pomanjkljivost v zadevi bogočastja; tako čutijo tudi modrijani novejših in zdanjih časov nekaj v sebi, kar jih spominja nekega bitja, ki je visoko nad stvaritvijo in vzrok vse stvaritve, pa kakor ostali so Atenčani, ki so zaverгли pojasnenje in razodenje Pavlovo v oziru na „neznanega Boga“, v zmoti in tamoti malikovavski, tako tavajo tudi ti modrijani v duhovni tamoti in žalostnih motah zató, ker za tem, kar v sebi čutijo, sicer sledé, ali brez Njega, ki je to čutje vanje vložil, in vnel v sercu človeškem to dozdevo (str. 256)“ . . . „Kteri del modroslovja koli naj obdeluje modrijan keršanski, v katero reč tudi naj se vtopi preiskovaje jo, povsod in vselej naj ima živo pred očmi, da si zares navskriž pamet človeška in pamet Božja biti ne morete, omejene da so dušne moči človeške, pa tudi omamljena da je človeška pamet, tedaj tudi njegova, in um njegov, in da se varno hodi, misli, sodi, sklepa in dela na polju modroznanstvenem edino le v solnčno-svitli luči keršanstva. Pri živem spominu takem sledi naj na vse strani za rečjo, ki jo preiskuje, ter naj jo pojasnuje, razkazuje in dokazuje, pa tudi, kjer in kolikor je potreba, kolikor reč pripuša ali tirja, kaže naj in sicer svitlo, da je ni navskrižnosti med pametjo človeško in med stvaritevjo in prikazki v natvori; navidezne da so le nasprotja, da je sicer marsikaj nezapopadljivo, pa nikakor ne pameti nasprotno; da je med Bogom keršanskim, med sveto vero in med stvarjenjem od ene strani, in od druge med pametjo človeško neko čudovitno soglasje, ktereга le slep in nespameten napuh ne vidi, in ga iščejo zastonj tako imenovani posvetni modrijani zunaj keršanstva, tedaj da je resnica keršanska zarésna resnica, keršanska modrost prava modrost, keršanski Bog resnični, večni, vsegagamogočni Bog, Stvarnik in Gospod; vsa druga, keršanstvu nasprotna modrija pa prismodija in nespamet. In to je jedro, katero pogrešati bi se ne smelo pri nobenem modroznanstvenem delu; to je višina, na kateri

stati bi imel, kakor smo prepričani, slednji, kateri se peča z modroslovjem, in to je vodilo poglavitno, ktereга mislimo, deržati bi se mogel vsakdo, ki pisari in dela na polju modroslovskega, ako res modrovati hoče temeljito, varno in pametno; varovati pa se, da ne maha po vetru, t. j. v učenem skladu, v puhlih izrekih in praznih domišljijah sebe in druge slepiti, zgrešiti pa resnico popolnoma v svojo in svojega bližnjega nepopisljivo škodo. Modroznanstvo je vse preveč v némar pušeno na naših gimnazijah, pa le modroznanstveni nauk v duhu ravno naznanjenem bi služil zares v omiko in izobraženost dijakom. Modroznanstvo tako, pisano v ljubem gladko tekočem, domačem jeziku slovenskem — kako lepo, kako veselo, koristno in častno bi bilo za nas in za narod naš^a (str. 263—4)! — In naposled uči v spisku „Sveto pismo, véra, natvoroslovje“ dotično vzajemnost, pa tudi, da natvoroslovec — prevzét napuha, otrok strast in zmót, postane ves brezbožen in posveten; Bog, duša in večnost so mu, če ni drugač, prazne reči, sam je vse, in ves pozemeljsk rije kakor kert po zemlji, nakupčava kertine, enake Molešotovim, ko žalostno znamnje, kak revež da je človek, naj bo učen kakor hoče — brez Boga. Ves pozemeljsk in brez Boga rije in berba takšen po zemlji in hoče še preiskovati in razumeti Boga in njegove dela, dela vsegamo-gočnosti Božje? Kolika prederznost in neumnost! Slepca in pa svitloba!

Sostavili in spisali pa smo ta sostavek in vse druge v letošnji Danici v zadevi šolskih tvarin iz visokega spoštovanja do pravice in resnice pod vodstvom ljubezni keršanske, potem pa tudi iz čiste ljubezni do ljubega naroda slovenskega in nade naše, mladosti slovenske, s serčnimi željami, naj razcvetalo bi se naše mlado slovstvo od léta do léta lepše in veselejše, toda v duhu keršanskem, naslonjeno na Boga in sv. vero, ker le tako slovstvo bo pravo in zdravo ter narodu v prid, veselje in čast. Vse z Bogom in nič brez Boga! naj bo Slovencu geslo. Trud in prizadevanje brez tega, brez Boga, je stavba na pesek, je cvetje o slani, pa tudi večkrat strup v zlati posodi^a (str. 286—7).

Naravoznanstvo v ljudski šoli.

12. Velikost gibajoče sile in udara.

Vse sile ali moči so nam, kakoršne so tiste same na sebi, popolnoma neznane; o njih bistvu sklepamo in njih velikost gledamo iz učinkov, ktere one vzrokujejo. — Kdor more nesti kakih 56 kgr., je močnejši od onega, kateri more zagibati le polovico tega. Velikost gibajoče se sile moremo pa tudi razsoditi po tvarini, katero smo zagibali. — Kdor more kakih 30 litrov žita v jednej uri kakih 3½ kilometrov daleč nesti, je gotovo močnejši od drugega, kateri ravno tisto težo v tistem času le kakih